نشریه علمی (فصلنامه) پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی شماره ۹۰
سال بیست و هفتم، تابستان ۱۳۹۸، صفحه ۴۲۴-۳۹۳

آینده‌نگاری راهبردی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران برای افق ۱۴۲۰ با روش سناریوپردازی

مسلم شیروانی ناغانی
دکترای آینده‌پژوهی، مدرس دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
shirvanimoslem@yahoo.com
فرهاد درویشی سه‌تلانی
دانشیار گروه آینده‌پژوهی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
f.darvishi@SOC.ikiu.ac.ir
ابراهیم ایجابی
دانشجوی دکترای آینده‌پژوهی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران (نویسنده مسئول)
ebrahimijabi@yahoo.com
زهرا امین‌افشار
دانشجوی دکترای آینده‌پژوهی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
zahraaminafshar@yahoo.com

جذب سرمایه‌گذاری خارجی از اولویت‌های اقتصادی کشورهای در حال توسعه، من جمله ایران است. اما عدم اطمینان فزاینده در این عرصه، سیاستگذاری را به سمت رویکردهای نوینی چون آینده‌نگاری راهبردی سوق داده است. هدف این تحقیق، ترسیم آینده‌های بدیل فرا روی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌باشد. روش کلی تحقیق، سناریوپردازی است و به منظور شناسایی «پیشران‌های کلیدی»، آراء خبرگان به کمک پرسشنامه باز و پرسشنامه بسته در دو مرحله گرداوری شدند و بر اساس شاخص‌های «ضریب توافقی» و «میانگین حسابی» در «ماتریس ویلسون» ترسیم شدند. یافته‌های تحقیق، بر اساس حالات مختلفِ پیشران‌ها و بررسی اثر متقابل آنها به کمک «نرم‌افزار سناریو ویزارد»، امکان‌پذیری ۵ سناریو با سازگاری درونی را نشان می‌دهند. این پژوهش علاوه بر داشتن جنبهٔ کاربردی، می‌تواند به عنوان الگویی نوین برای تحقیقات آتی در زمینه سیاستگذاری برای جذب سرمایه‌گذاری در ایران مطرح گردد. در انتها، بر اساس نتایج تحقیق، برخی توصیه‌های سیاستی در راستای توسعه جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران ارایه شده است.

طبقه‌بندی JEL: G28 ،E44 ،D53
واژگان کلیدی: آینده‌نگاری راهبردی، پیشران‌های موثر، جذب سرمایه‌گذاری، روند، سناریو.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۰۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۵/۱۵

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

۱. مقدمه

کمبود سرمایه در مباحث اقتصادی به عنوان یکی از مهمترین عوامل توسعه نیافتگی مطرح شده است. به عبارت دیگر، رشد و توسعه اقتصادی بدون انباشت سرمایه امکان‌پذیر نخواهد بود (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۴). کمبود سرمایه از علل اصلی گرفتار آمدن بسیاری از کشورها در دور باطل فقر شناخته شده است و علاوه بر آنکه بیکاری گسترده را بدنبال دارد، موجب عقب ماندگی سطح تولید ملی می‌شود و در مرحله بعد به فقر اقتصادی می‌انجامد. در مباحث مربوط به توسعه اقتصادی به خصوص در کشورهای در حال توسعه، راه حل اصلیِ فائق آمدن بر مشکل کمبود سرمایه، استفاده کشورهای در حال توسعه از سرمایه‌های انباشته شده در کشورهای توسعه یافته عنوان شده است. به عبارت دیگر، آنچه استفاده از سرمایه‌گذاری خارجی[1] را به ویژه برای کشورهای در حال توسعه ضروری می‌سازد، وجود شکاف میان پس‌انداز و سرمایه‌گذاری در این کشورها است که از یک سو به دلیل ناکافی بودن پس‌انداز ملی و از سوی دیگر، براثر توسعه نیافتگی بازارهای مالی در کشورهای مزبور، پدیدهٔ عام کمبود سرمایه و گرایش به جذب سرمایه گذاری خارجی شکل گرفته است و نقش کلیدی آن نیز در توسعه اقتصادی امری است که تقریبا همه اقتصاددانان به آن اذعان دارند (داوودی و شاهمرادی، ۱۳۸۳).

با توجه به نقش مهم و مزایای سرمایه‌گذاری خارجی که شاملِ جذب سرمایه، فناوری، دانش روز، بالابردن توانایی مدیریت، افزایش اشتغال، بهبود تراز پرداخت‌ها و افزایش قدرت رقابت است، کشورها برای جذب این نوع سرمایه تلاش بسیاری می‌کنند. در واقع بازار جهانی جذب این سرمایه‌ها، بسیار رقابتی است (شاه‌آبادی و محمودی، ۱۳۸۵). از طرفی با توجه به سهولت نقل و انتقال سرمایه در فرآیند جهانی شدن و اشباع سرمایه‌گذاری در کشورهای پیشرفته صنعتی، نرخ بازده سرمایه‌گذاری در این کشورها رو به نزول می‌رود و سرمایه‌گذاران همواره درصدد

1. Foreign investment

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

بهره‌جویی از فرصت‌های با بازده بیشتر هستند. ظرفیت‌های کشورهای درحال توسعه این امکان را برای سرمایه‌گذاران خارجی فراهم می‌آورد که از بازارهای اشباع نشده و نیازمند آنها بهره‌برداری لازم را برای سودآوری بیشتر انجام دهند.

اغلب کشورهای در حال توسعه برای رونق‌دهی به اوضاع اقتصادی، ایجاد اشتغال و دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی پایدار با مشکل کمبود منابع سرمایه‌گذاری روبرو هستند. کمبود درآمدهای ارزی ناشی از صادرات و نرخ ناعادلانه مبادله که اغلب به زیان صادرکنندگان کالاها و مواد اولیه خام در حال تغییر است و انبوه جمعیت و مصرف به نسبت بالا از عواملی است که منابع پس‌انداز قابل تبدیل به سرمایه‌گذاری‌های مولد در این‌گونه کشورها را بشدت محدود می‌سازد. از سویی نیز جبران عقب‌ماندگی و دستیابی به توسعه پایدار، نیازمند سرمایه‌گذاری برای بهره‌جویی از مزیت‌های نسبی و توانایی‌های بالقوه اقتصادی است، بنابراین سرمایه‌گذاری خارجی با توجه به تاثیراتی که می‌تواند در کنار منابع سرمایه‌ای داخلی بر روی رشد و توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه داشته باشد از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است.

در دهه‌های گذشته شرایط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان یک کشور در حال توسعه، به دلایلی همچون اوضاع سیاسی داخلی و بین‌المللی، جنگ ایران و عراق، نرخ نامتعادل ارز، بازار بورس نامتوازن، وجود تحریم‌های سنگین و بازدارنده بین‌المللی، محیط مناسبی برای حضور و جذب سرمایه‌گذاران خارجی در بازار داخلی و متعاقبا رشد و توسعه ایجاد نکرده است و یا به عبارت بهتر ریسک سرمایه‌گذاری خارجی در ایران بسیار زیاد بوده است و سرمایه‌گذاران را جهت ورود به این بازار پرظرفیت با مشکل مواجه نموده است و زیان‌هایی نیز در این رابطه برای اقتصاد کشور به بار آورده است. اما در دو دهه گذشته در چارچوب سند چشم‌انداز ۲۰ ساله نظام و برنامه‌های توسعه‌ای، استفاده از منابع سرمایه‌گذاری خارجی بویژه در چند سال اخیر در دستور کار قرار گرفته است (منزوی، ۱۳۸۸: ۴۲). چرا که جذب سرمایه‌گذاری خارجی به عنوان یک منبع تأمین ارز برای احداث پروژه‌های در سطح کلان، نقشی مهم را ایفا می‌کند و علاوه بر نرخ ارز، دیگر مؤلفه‌های اقتصاد کلان را نیز متأثر می‌سازد (سیدنورانی، ۱۳۷۳). لذا، طی چند سال گذشته اقداماتی در جهت تسهیل انجام فعالیت‌های اقتصادی و ورود سرمایه‌های خارجی در کشور به‌وقوع

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

پیوسته است که از جمله آنها می‌توان به تصویب یا اصلاح قوانین و مقررات مختلف از جمله قانون مالیات‌های کشور، قانون سرمایه‌گذاری خارجی، قوانین پنج ساله توسعه اقتصادی کشور، سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی و کوتاه نمودن روند پذیرش و صدور مجوز سرمایه‌گذاری خارجی اشاره نمود که در آنها سعی شده تا راه برای حضور سرمایه‌های کلان خارجی هموارتر گردد (دفتر سرمایه‌گذاری‌های خارجی وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۶). اما این دست تلاش‌های جسته و گریخته و برنامه‌های جزیره‌ای و غیر یکپارچه، کمتر منجر به کسب نتایج مطلوب و متناسب با پتانسیل داخلی کشور در جذب سرمایه خارجی شده است. پیچیدگی و عدم اطمینان محیطی در جهانِ امروز و به طور ویژه‌تر تلاطم محیطی، عدم قطعیت، ضریب اطمینان پایین و پیچیدگی فزایندهٔ محیط اقتصادی ایران شرایط را به گونه‌ای مهیا نموده‌اند که هرگونه اقدامی در راستای ارتقای میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و موفقیت پایدار در این عرصه، مستلزم رویکردی یکپارچه[1]، کل‌نگر[2]، بلندمدت و آینده‌نگرانه در برنامه‌ریزی است. از طرفی سرمایه‌گذاری در کشورهای میزبان، به شرایط محیطی ایجاد شده بر اساس نوع راهبرد توسعه اتخاذ شده بستگی دارد (سیدنورانی، ۱۳۷۸). از این رو آینده‌نگاری راهبردی[3] در این حوزه، به عنوان رویکردی نوین در نظام برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، می‌تواند یک اقدام پیش‌نگرانه و ره‌گشا در راستای شناسایی شرایط محیطی و کاهش عدم اطمینان محیطی باشد و به گزینش و تدوین راهبردهایی مناسب و پابرجا کمک نماید. تحقیق حاضر با چنین رویکردی درپی پاسخ به این مسأله است که مهمترین سناریوهای پیش روی ایران برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در افق ۱۴۲۰ کدامند؟ برای پاسخ به این پرسش سعی خواهد شد تا روندهای مؤثر در جذب سرمایه‌گذاری و پیشران‌های[4] تأثیرگذار بر روندها شناسایی و

1. integral
2. holistic
3. Strategic foresight
۴. پیشران‌ها (driver forces)، نیروها و عوامل کلان اثرگذار بر یک روند و هدایت‌کنندهٔ اصلی آن روند هستند (Schwartz, 1999: 73).

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

اولویت‌بندی شوند. سپس عدم قطعیت[1] هر پیشران مشخص و پیشرانهای کلیدی[2] انتخاب می‌گردند. در نهایت بر اساس وضعیت پیشران‌های کلیدی در افق ۱۴۲۰، به تدوین سناریوها پرداخته می‌شود و برخی پیشنهادات و توصیه‌های راهبردی نیز در این رابطه تجویز می‌گردند. از آنجا که کل‌نگری، از ویژگی‌های ذاتی آینده‌نگاری است، در این تحقیق سعی شده است که در شناسایی پیشران‌های مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، با دیدی کل‌نگر، سرمایه‌گذاری هم از دریچه عرضه و هم از دریچه تقاضا مورد نظر واقع شود.

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

سرمایه‌گذاری یکی از مهمترین متغیرهای کلان در اقتصاد محسوب می‌شود و تحت تأثیر عوامل متعدد مانند متغیرهای پولی و مالی، سیاسی و ساختاری قرار دارد (دودانگی، ۱۳۹۵). تقریبا اکثر اقتصاددانان بی توجه به مکتب و دیدگاه فکری خود بر تمرکز و تشکیل سرمایه به مثابه یکی از مهمترین عوامل تعیین‌کننده رشد و توسعه اقتصادی تأکید زیادی داشته‌اند. به اعتقاد نورکس[3] (۱۹۵۴: ۲) معنی و مفهوم تمرکز سرمایه این است که یک جامعه تمام ظرفیت‌های مولد جاری خود را صرف تأمین نیازهای مصرفی خود نمی‌کند، بلکه بخشی از منابع مالی صرف تولید کالاهای سرمایه‌ای مانند ماشین آلات، تجهیزات، ابزارهای تولید و تسهیلات حمل و نقل می‌شود. ماهیت یا جوهر جریان سرمایه عبارت است از تخصیص بخشی از منابع جاری سرمایه جامعه به بخش‌های دیگر به منظور افزایش ذخایر سرمایه به صورت کالاهای سرمایه‌ای تا بتوان در آینده امکان بسط و گسترش بخش‌های تولید کالاهای مصرفی را ایجاد کرد (شریفی‌رنانی و همکاران، ۱۳۹۴). عدم وجود سرمایه داخلی، نیاز به سرمایه‌های خارجی را برجسته می‌نماید. سرمایه‌گذاری خارجی یکی از مهمترین روش‌های مهم تأمین مالی خارجی به روش غیراستقراضی است که میزان حجم سرمایه در گردش را افزایش می‌دهد (رئوفی و قلم‌زن‌نیکو، ۱۳۹۰). سرمایه‌گذاری خارجی منجر به سرمایه و اشتغال، صادرات و تولید می‌گردد، امکان دسترسی به منابعی همچون مدیریت،

1. Uncertainity
2. Key driver forces
3. Nurkse

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

نیروی کار ماهر، شبکه‌های تولید بین‌المللی و تاسیس نام‌های تجاری را فراهم می‌نماید و همچنین موجبات برخورداری از آثار انتقال فناوری را برای کشور میزبان فراهم می‌سازد، لذا سرمایه‌گذاری خارجی می‌تواند موتور رشد اقتصادی کشور میزبان محسوب گردد (گرایی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳). سرمایه‌گذاری خارجی در نگاه تخصصی‌تر خود بر دونوع مستقیم و غیر مستقیم تقسیم می‌شود (داوودی و شاهمرادی، ۱۳۸۳).

۲-۱. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

از دیدگاه کِوین[1]، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عبارت است از نوعی سرمایه‌گذاری که به‌منظور کسب منفعت دائمی و همیشگی در موسسه‌ای مستقر در کشوری غیر از کشور سرمایه‌گذار صورت گیرد و نتیجه آن کسب حق رای مؤثر در مدیریت یک شرکت یا بنگاه اقتصادی است (به نقل از داوودی و شاهمرادی، ۱۳۸۳). همچنین در کتاب جامع پالگریو[2]، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت «تملک دارایی‌ها توسط سرمایه‌گذار در خارج از موطن خود» تعریف شده است (به نقل از رنجبر و همکاران، ۱۳۹۴). تلاش بیشتر برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ریشه در این باور فراگیر دارد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جز تأمین‌مالی، اهداف دیگری چون ارتقاء فن‌آوری، دسترسی به فناوری پیشرفته، توسعه مهارت و مدیریت به‌منظور ارتقاء توان کیفی نیروی کار داخلی، توسعه بازارهای صادراتی، افزایش استاندارد تولیدات داخلی و حرکت به‌سوی اقتصاد بازار را هم دنبال می‌کند (گرایی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳). هم چنین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مانند شکل‌های دیگر سرمایه بی‌ثبات نیست و از این رو اثر تخریبی کمتری دارد (مشیری و کیان‌پور، ۱۳۹۱). در دو دهه گذشته تغییرات چشمگیری نسبت به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه وجود داشته است. در ایران، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عموماً مستلزم آن است که سرمایه‌گذار خارجی حضور فیزیکی داشته باشد و با قبول مسئولیت مالی و پذیرش ریسک در سود و زیان، کنترل و اداره واحد تولیدی را نیز مستقیماً در دست داشته

1. Kevin
2. Palgrive

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

باشد. به این ترتیب، سرمایه‌گذار به‌طور مستقیم در اجرای فعالیت‌های تولیدی نقش مؤثری ایفا کرده است. با توجه به تعاریف مختلف، ملاحظه می‌شود که این نوع سرمایه‌گذاری نسبت به سایر روش‌های تأمین‌مالی خارجی پایدارتر بوده و چندان فرّار نیست (دودانگی، ۱۳۹۵). مطالعات نشان می‌دهد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به هر علت و شکلی که صورت پذیرد، اثرات قابل ملاحظه‌ای روی متغیرهای کلان اقتصادی از جمله کاهش نرخ بهره و ارز (طیبی و همکاران، ۱۳۸۷)، افزایش رشد اقتصادی (عباسلو و نژندی‌منش، ۱۳۹۲)، انتقال فناوری (صفوی و صفوی، ۱۳۸۱)، افزایش اشتغال (کیانی و ناهیدی، ۱۳۹۰)، توسعه صادرات، کاهش واردات و تأثیر مثبت در تراز پرداخت‌ها (شریفی رنانی و همکاران، ۱۳۹۴) دارد.

۲-۲. سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی

سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی یا سرمایه‌گذاری پورتفوی به آن دسته از سرمایه‌گذاری‌هایی اطلاق می‌شود که اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی به صورت خرید اوراق بهادار از یک موسسه یا شرکت مالی بدون آنکه مستقیماً در امر سرمایه‌گذاری شرکت کنند، سرمایه خود را در اختیار کشور میزبان قرار می‌دهند. خرید اوراق قرضه و سهام شرکت‌ها در معاملات بورس و قبوض سپرده در بانک‌های خارجی از این نوع هستند که در این حالت، سرمایه‌گذار خارجی در اداره واحد تولیدی نقش مستقیم نداشته و مسئولیت مالی نیز متوجه وی نیست. از ویژگی‌های بارز این‌گونه سرمایه‌گذاری‌ها، پایین بودن درجه ریسک، کوتاه بودن دوره سرمایه‌گذاری و بالا بودن قدرت نقدشوندگی است. البته ایراد این نوع سرمایه‌گذاری فرّار بودن آن است؛ به عبارتی، در این نوع سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذار خارجی هر لحظه که بخواهد می‌تواند با فروش سهام یا اوراق بهادار، سرمایه خود را از کشور خارج کند و به کشور دیگری انتقال دهد. در این حالت وقتی اقتصاد کشوری در حالت رکود باشد یا بازدهی سرمایه به میزان قابل توجهی کاهش یابد، این نوع سرمایه از کشور خارج شده و باعث تشدید نابسامانی و رکود در کشور میزبان خواهد شد (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۴). نمونه این اتفاق در بحران جنوب شرق آسیا در سال ۱۹۹۷ مشاهده شد که در

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

اثر بحران مالی، سرمایه‌گذاران بیش از ۲۰۰ میلیارد دلار سرمایه خود را از دست دادند (دفتر سرمایه‌گذاری‌های خارجی وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۶).

۲-۳. جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران و روندهای مؤثر بر آن

اقتصاد ایران طی یک قرن گذشته در اثر فشارهای خارجی و شرایط داخلی، در جذب سرمایه‌های خارجی فراز و نشیب‌های متعددی را تجربه کرده است، و این امر سبب شده تا جایگاه آن از لحاظ شاخص جذب سرمایه‌گذاری خارجی چه در سطح جهانی و چه در سطح منطقه‌ای تغییرات زیادی را شاهد باشد (لشکری و همکاران، ۱۳۹۱). از جمله شاخص‌های مطرح برای ارزیابی ورود سرمایه‌های خارجی از سوی سرمایه‌گذاران به کشور میزبان عبارتند از؛ ریسک سیاسی، ریسک سیاست‌های اقتصادی، ریسک ساختار اقتصادی، ریسک نقدینگی، ریسک خاص سرمایه‌گذاری و ریسک نظام بانکی که بر این اساس تحولات پایه‌ای در نظام‌های سیاسی ایران نظیر انقراض سلسله قاجار، وقوع انقلاب اسلامی، جنگ ایران و عراق، تحریم‌های بین‌المللی و نابسامانی‌های اقتصاد داخلی از جمله بالا بودن تورم و یا کاهش مداوم ارزش پول ملی از جمله موانع اصلی در جذب سرمایه‌گذاری خارجی طی یک قرن اخیر بوده است (قامت، ۱۳۹۰). مقایسه سهم کشور ایران از لحاظ میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی نیز با کشورهای جهان خصوصاً کشورهای خاورمیانه، نشان‌دهنده سهم بسیار ناچیز ایران در مقایسه با این‌گونه کشورهاست (گوگردچیان و طیبی، ۱۳۸۵). به عبارت دیگر، ایران با وجود برخورداری از مزیت‌های نسبی فراوان، فرصت‌های سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی، شرایط اقلیمی مناسب، موقعیت جغرافیایی راهبردی و دسترسی آسان به بازارهای منطقه، تاکنون در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی تلاش چشمگیری نداشته است و چندان موفق عمل ننموده و سبب شده تا سهم این کشور از حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی بسیار بسیار پایین باشد (گرایی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳).

بررسی آمارهای موجود حاکی از آن است که میزان جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام شده در ایران در سال‌های بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و دوران جنگ تحمیلی تقریبا متوقف بوده است و در سال‌های بعد از پایان جنگ و دوران پنج ساله اول توسعه اقتصادی و اجتماعی

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

(سال‌های ۷۲-۶۸) از میزان بسیار پائینی برخوردار بوده است. اما بررسی روندهای سرمایه‌گذاری نشان می‌دهند که حجم سرمایه‌گذاری‌های خارجی در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی با وجود فراز و نشیب‌های شدید و وجود تفسیرهای گوناگون بین مسئولین نظام و برداشت‌های متفاوت بین مردم و جامعه، در مجموع با نرخ بسیار بسیار آرامی افزایش یافته است. بیشترین‌درصد سرمایه‌گذاری خارجی در ایران بعد از انقلاب اسلامی، در سال ۲۰۰۲ اتفاق افتاده است (۳/۰۲ درصد). بنا به مطالعات صورت گرفته این امر پس از اصلاح قانون جلب و حمایت از سرمایه‌گذاری‌های خارجی توسط مجلس شورای اسلامی اتفاق افتاده است (دفتر سرمایه‌گذاری‌های خارجی وزارت امور اقتصادی و دارایی، ۱۳۸۶). در بازبینی این قوانین مواردی از حقوق سرمایه‌گذار عنوان شده است که در حال اجرا در داخل کشور می‌باشد. برای مثال بعضی از موارد حقوقی این قانون عبارتند از انتقال سود و سرمایه و منافع آن به ارز خارجی به سرمایه‌گذار؛ دریافت خسارت ناشی از سلب مالکیت و ملی شدن سرمایه خارجی؛ دریافت خسارت ناشی از وضع قوانین یا مصوبات دولت که موجب ممنوعیت یا توقف اجرای قراردادهای مالی سرمایه‌گذار خارجی گردد؛ برخورداری از رفتار یکسان و برابر نسبت به سرمایه‌گذاران داخلی؛ تبدیل و انتقال وجوه ناشی از قراردادهای مختلف سرمایه‌گذاری و انتقال فناوری به ارز خارجی و مواردی از این دست (عباسلو و نژندی‌منش، ۱۳۹۲)، که همگی نشان از شکل‌گیری و پیکربندی یک روند آرام و آهسته در جهت توسعه جذب سرمایه‌گذاران خارجی در ایران است.

یکی از عوامل اثرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، روند خصوصی‌سازی است. اندیشه خصوصی‌سازی در ایران در پی عدم تحقق پیش‌بینی‌هایی که از تاسیس شرکت‌های دولتی در ایران انتظار می‌رفت در سال ۱۳۶۲ مطرح شد، اما اتفاقاتی از جمله جنگ عراق علیه‌ایران و تحریم‌های اقتصادی مانع اصلی اجرای این سیاست‌ها شد. ولی بعد از جنگ این مسأله در سرلوحه کارهای دولت قرار گرفت و با توجه به اصول ۱۳۴ و ۱۳۸ قانون اساسی به طور رسمی دنبال شد. بهینه سازی فعالیت‌های دولت، افزایش کارآیی و کارآمدی منابع و گسترش رقابت از جمله مهم‌ترین اهداف خصوصی سازی به شمار می‌رود. ایجاد رقابت می‌تواند به تحرک چرخه‌های اقتصادی کمک شایانی نماید و رقابت و کسب مزیت رقابتی در بین بخش‌های

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

خصوصی به‌دلیل اهمیت سودآوری، ملموس‌تر است. خصوصی‌سازی و کاهش مداخلات دولت در بازارهای مالی از طرح‌هایی است که می‌تواند پای بخش خصوصی را به اقتصاد بازتر نموده و رقابت برای کسب نتیجه مطلوب‌تر فشرده‌تر شود، در نتیجهٔ این رقابت است که تمایل به سرمایه‌گذاری خارجیان به منظور دستیابی به اهدافی چون جذب سرمایه بیشتر، فناوری برتر، دانش روز و توسعه نشان تجاری افزایش می‌یابد (غفاری و اکبری، ۱۳۹۰).

یکی از سیاست‌های کلانی که دولت در سال‌های اخیر در جهت توسعه داخلی پیشرو گرفته است و می‌تواند به جلب توجه سرمایه‌گذاران خارجی منجر شود، هزینه‌هایی است که بخش دولتی در جهت توسعه زیرساخت‌های کشور همچون توسعه راه‌سازی و ناوگان حمل و نقل کشور، بهبود شرایط مبادله اطلاعات، ایجاد فضای مالی و مکانی مناسب، توسعه محیطی، اجتماعی و فرهنگی و تبلیغات صرف می‌کند (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۴). این موارد می‌توانند عمیقاً شرایط را برای ورود سرمایه‌های خارجی به داخل کشور تسهیل نمایند.

در سال‌های پس از انقلاب اسلامی توجه بسیاری به بهبود سطح سواد و رشد علمی جامعه شده است و به عنوان یکی از اولویت‌های مهم همواره در صدر فعالیت‌های توسعه‌ای قرار داشته است. توجه به آموزش در تمامی سطوح، زمینه مناسبی را برای بهره‌برداری بیشتر از انبوه سرمایه‌های فکری موجود در داخل کشور بوجود آورد. توسعه فضای دانشگاهی و افزایش تعداد رشته‌های دانشگاهی و تخصصی شدن بیشتر فعالیت‌ها همگی سبب ایجاد روند توسعه دانشِ منابع انسانی و نیروی کاری ماهر شد (هادی‌زنوزی، ۱۳۸۲). از سوی دیگر نیروی انسانیِ با دانش، ماهر، کاردان، متخصص و تحصیل‌کرده امروزه به عنوان یکی از دارایی‌های اصلی و ایجاد کننده موفقیت به حساب می‌آید. لذا دسترسی به نیروی کار ماهر، جوان و متخصص با قیمتی ارزان‌تر از خارج از کشور، از عواملی است که در سال‌های گذشته نظر سرمایه‌گذاران خارجی را برای سرمایه‌گذاری در ایران به خود جلب کرده است (کیانی و ناهیدی، ۱۳۹۰).

به نظر می‌رسد از اقدامات مهم و اساسی کشور در دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز، بهبود فضای کسب و کار و رقابتی نمودن آن در کشور است. فضای کسب و کار از جمله شاخص‌های

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

تعیین‌کننده وضعیت اقتصادی هر کشور است که با استناد به آن می‌توان به بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط اقتصادی هر کشور پرداخت. فضای کسب و کار در کشورها هرچه شفاف‌تر و رقابتی‌تری باشد منجر به افزایش سلامت اقتصادی کشورها و اتخاذ سیاست‌های مطلوب شده و روند بهبود شاخص‌های اقتصادی را در پی خواهد داشت. تأثیر فضای کسب و کار مساعد، بر افزایش جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی کاملا مشهود است. اصلاح فضای کسب و کار و بهبود شاخص‌های مزبور در عرصه جهانی نه تنها گامی مثبت و اساسی در جهت تقویت جنبه مشارکت بخش خصوصی در عرصه اقتصاد و ارتقاء سطح اشتغال و تولید در کشور محسوب می‌شود بلکه به طور قطع از منظر سرمایه‌گذاران خارجی از جملهٔ مهمترین نماگرها برای ورود به کشور میزبان و شرط لازم برای ارتقا و تسهیل جریان ورود فناوری به کشور می‌باشد (بختیاری و شایسته، ۱۳۹۱) که با توجه به روند طی شده در این رابطه در سال‌های پس از انقلاب، این روند با وجود چالش‌های مختلفی که با آن مواجه شده است، اما فرایند رو به رشدی را به استناد گزارشات اخیر بانک جهانی در خصوص بهبود فضای کسب و کار داشته است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۵).

تحقیقات نشان می‌دهند که بودجه تحقیق و توسعه در ایران، دارای نقش موثری در رشد سرمایه‌گذاری خارجی و به‌طور عام رشد اقتصادی است (نادمی، ۱۳۹۶؛ انوشه، ۱۳۹۰). همه ساله بخشی از منابع مالی دولتی و در سطحی محدودتر منابع بخش خصوصی صرف مخارج تحقیق و توسعه در ایران می‌شود. در لایحه برنامه پنجم توسعه نیز به منظور افزایش سهم تحقیق و پژوهش از تولید ناخالص داخلی، به گونه‌ای برنامه‌ریزی شد که سهم پژوهش از تولید ناخالص داخلی سالانه به میزان نیم (۰/۵)درصد افزایش یافته و تا پایان برنامه به سه‌درصد برسد. توجه به بخش تحقیق و توسعه علاوه بر شناسایی مشکلات گوناگون اقتصادی من جمله در بُعد سرمایه‌گذاری خارجی و ارائه راهکار برای حل آنها، می‌تواند زمینه را برای ایجاد دانش و فناوری یا انتقال آن از طریق جذب سرمایه‌گذاری خارجی فراهم آورد و همچنین مسیر بهره برداری و عملیاتی کردن آن را هموار سازد (دین‌محمدی و جباری، ۱۳۹۲).

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

با توجه به آنچه گفته شد این شش روند، جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را بعد از انقلاب اسلامی و تا کنون تحت تأثیر قرار داده‌اند:

۱. روند بهبود و اصلاح قوانین حمایتی و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی.

۲. روند توسعه خصوصی‌سازی.

۳. روند بهبود فضای کسب و کار.

۴. روند افزایش هزینه‌های دولتی در جهت توسعه زیرساخت‌ها.

۵. روند بهبود تحقیق و توسعه داخلی.

۶. روند توسعه منابع انسانی داخلی.

۳. روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی-اکتشافی است. گردآوری داده‌ها به دو شیوهٔ «کتابخانه‌ای» و «میدانی» انجام شده است. برای انجام تحقیق، از روش «سناریوپردازی» استفاده شده است. سناریوپردازی از مهمترین روش‌های آینده‌نگاری است و به مثابه بستری برای پیاده‌سازی بسیاری از تکنیک‌های کمّی و کیفی آینده‌نگاری به‌کار می‌رود (شیروانی ناغانی و بیات، ۱۳۹۷). سناریوپردازی ابزار متداولی برای کمک به برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، به ویژه در زمان مواجهه با تغییرات محیطی است (Walsh, 2014). ترکیب درک مستقیم اطلاعات واقعی و قوه خلّاقیت، به معدودی از محتمل‌ترین سناریوها با سازگاری درونی[1] منتهی می‌شود. مدیران می‌توانند مخاطرات و فرصت‌های درون سناریوها را شناسایی کنند و تعمیم پذیری خود را در میان سناریوها آزمایش نمایند (Miller & Waller, 2003).

در این تحقیق، ابتدا با استفاده از منابع مکتوب به گردآوری داده‌های دست دوم در خصوص سرمایه‌گذاری خارجی پرداخته شد و شش روند اثرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران پس از انقلاب اسلامی احصاء گردیدند. سپس بر اساس آراء خبرگان و به کمک ابزار «پرسشنامهٔ

1. Internal consistency

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

باز» که از طریق فاکس، ایمیل و سایر شبکه‌های ارتباطی در فضای مجازی برای آنها ارسال شد، پیشران‌های مؤثر بر روندهای مذکور مورد شناسایی قرار گرفتند. در گام بعدی با استفاده از «پرسشنامه بسته» از خبرگان خواسته شد تا به میزان عدم قطعیت هر پیشران و میزان تأثیر آن بر روندها، طبق طیف پنج امتیازی لیکرت نمره دهند. پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، داده‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند و بر پایه شاخص‌های «میانگین» و «ضریب توافقی»، پیشران‌ها اولویت‌بندی شدند و «پیشران‌های کلیدی» به کمک ماتریس ویلسون[1] (۱۹۸۳) مشخص شدند. در نهایت به کمک تکنیک تحلیل اثرمتقابل[2] و با بهره‌گیری از نرم‌افزار سناریو ویزارد[3]، سناریوهای دارای سازگاری درونی شناسایی و تدوین شدند. این سناریوها، افق پیش روی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را در افق ۱۴۲۰ ترسیم می‌کنند. شکل (۱)، مراحل تحقیق را در بستر روش سناریو نشان می‌دهد.

نوآوری این تحقیق نسبت به تحقیقات پیشین در زمینه جذب سرمایگذاری خارجی در ایران، استفاده از یک روش‌شناسی متفاوت است که به جای برنامه‌ریزی خطی و با پیش فرضِ وجود یک آینده مشخص، آینده‌هایی بدیل را در قالب سناریو ترسیم می‌کند.

سناریونگاری دارای مزایایی همچون افزایش آگاهی در مورد طیف وسیعی از آینده‌های ممکن[4] (Ringland, 2004: 175)، پرورش تفکّر راهبردی[5] (Klinec, 2004)، طراحی و شناسایی آینده‌های بدیل[6] (Davis, 2002)، شناسایی عدم قطعیت محیط در زمان آینده (Ralston & Wilson, 2006: 17)، کمک به مدیران در توسعه گزینه‌های انتخاب آنها (Alessandri et. al., 2004)، پابرجا[7] نمودن راهبردها (Johnson & Scholes, 2010: 56) و کمک به ایجاد و افزایش مزیت رقابتی[8] (Schwartz, 1999: 78) است.

1. Wilson
2. Cross impact analysis
3. Scenario Wizard
4. Possible futures
5. Strategic thinking
6. Alternative futures
7. Robust
8. Competitive advantage

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

خبرگان در این تحقیق، افراد صاحب‌نظر و دارای تجربه در حوزهٔ اقتصاد کلان و آشنا به مبحث جذب سرمایه‌گذاری خارجی و انواع آن هستند. برای شناسایی و انتخاب نمونه آماری از روش قضاوتی و «تکنیک گلوله برفی» استفاده شده است. تکنیک گلوله‌برفی، یک روش نمونه‌گیری غیراحتمالی است. در این روش از اعضای نمونه خواسته می‌شود که در صورت نیاز فرد دیگری را پیشنهاد دهند و بر همین اساس نمونه مانند یک گلوله‌برفی بزرگ و بزرگتر می‌شود (نادری‌فر و همکاران، ۱۳۹۶). در مرحله اول، بر اساس اطلاعات موجود در پایگاه داده‌های گروه سرمایه‌گذاریِ معاونت اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی، از هر یک از بخش‌های «صنعت و معدن»، «خدمات» و «کشاورزی» یک نفر که هم دارای تحصیلات مربوطه و هم دارای تجربه چندین ساله در این مقوله بود انتخاب شد و این سه نفر در خصوص شناسایی پیشران‌های مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی مورد پرسش قرار گرفتند. در مرحله بعد، هر نفر، فردِ مطلعِ بعدی را در بخش مر بوط به خود معرفی نمود و پرسش از خبرگان تا هفت مرحله ادامه یافت و در هر مرحله، یک نفر از هر یک از بخش‌های صنعت و معدن، خدمات و کشاورزی مورد پرسش قرار گرفت. در این مرحله مشخص شد که نتایج تکرار می‌شوند و هیچ پیشران جدیدی به موارد پیش‌تر شناسایی شده افزوده نمی‌شود ولی جهت اطمینان بیشتر، دو مرحله دیگر نیز تکنیک گلوله برفی به اجرا در آمد که به دلیل تکرار مجدد نتایج، نمونه‌گیری متوقف شد و نهایتا از هر بخش ۹ نفر یعنی جمعا ۲۷ نفر به عنوان نمونه آماری مورد پرسش قرار گرفتند.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

شکل ۱. فرایند کلی تحقیق

٤. تجزیه و تحلیل داده‌ها

با جمع‌آوری و تلخیص داده‌های مربوط به پرسش‌نامه اوّل، ۲۶ پیشران اثرگذار بر شش روندِ مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران مورد شناسایی قرار گرفتند. همان‌طور که در جدول(۱) نشان داده شده است، هشت مورد از پیشران‌های شناسایی شده، بر بیش از یک روند اثر می‌گذارند که عبارتند از: امنیت خارجی کشور، کاهش فساد اداری و دولتی، قدرت تعامل فرهنگی، ثبات سیاسی، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات[1] و فرهنگ کارآفرینی. پیشران‌های هر روند، مبتنی بر

1. ICT: Information & Communication Technology

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

داده‌های میدانی و بر اساس گرداوری آراء خبرگان با ابزار پرسشنامۀ باز شناسایی شدند. استفاده از نظر خبرگان برای شناسایی پیشران‌ها در روش سناریونگاری بسیار متداول است و می‌توان تحقیقات معتبر داخلی و خارجی زیادی را مثال زد که از این شیوه استفاده نموده‌اند (زالی و عطریان، ۱۳۹۵؛ شیروانی ناغانی و بیات، ۱۳۹۷؛ Linz, 2012). در این پژوهش، خبرگان در خصوص هر روند، به صورت جداگانه پیشران‌های آن‌را احصاء نمودند و جمع‌آوری پرسشنامه‌های باز نشان داد که برخی از پیشران‌ها توسط خبرگان برای بیش از یک روند لحاظ شده‌اند و طبق نظر ایشان، بیشتر از یک روند را تحت تأثیر و هدایت قرار می‌دهند.

جدول ۱. پیشران‌های شناسایی شده

ردیف	پیشران‌های روند (۱)
۱	امنیت خارجی کشور[1]
۲	نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس‌شورای‌اسلامی
۳	توسعه تجارت جهانی و هم‌پیمانی‌های استراتژیک[2]
۴	کاهش فساد اداری و دولتی
۵	قدرت تعامل فرهنگی
۶	انجام عرضه در خصوص جذب سرمایه‌گذاری خارجی، توسط متولیان سیاست خارجی
***	**پیشران‌های روند (۲)**
۷	امنیت داخلی[3]
۸	توسعه بازارهای بین‌المللی
۹	فرهنگ کارآفرینی
۱۰	کاهش فساد اداری و دولتی
***	**پیشران‌های روند (۳)**
۱۱	کاهش تحریمها علیه ایران
۱۲	توسعه نوآوری و فناوری
۱۳	ثبات سیاسی
۱۴	ثبات اقتصادی
۱۵	فرهنگ کارآفرینی

۱. منظور از امنیت خارجی در این تحقیق، عدم تهدید امنیت کشور از جانب کشورهای خارجی است.

2. Strategic alliance

۳. منظور از امنیت داخلی در این تحقیق، عدم تهدید امنیت کشور از جانب مخالفان و مجرمان داخل کشور است.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

***	پیشران‌های روند (۴)
۱۶	افزایش درآمدهای نفتی
۱۷	امنیت خارجی کشور
۱۸	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات
***	**پیشران‌های روند (۵)**
۱۹	توسعه ارتباطات صنعت و دانشگاه
۲۰	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات
۲۱	ثبات سیاسی
***	**پیشران‌های روند (۶)**
۲۲	کاهش مهاجرت نخبگان
۲۳	میزان جمعیت جوان کشور
۲۴	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات
۲۵	کاهش فساد اداری و دولتی
۲۶	قدرت تعامل فرهنگی

مأخذ: نتایج تحقیق

در ادامه با تحلیل آماری داده‌های گردآوری شده از پرسش‌نامهٔ بسته، طبق جداول (۲) و (۳) دو شاخص کای مربع و ضریب توافقی بر اساس نمرات خبرگان به میزان اثرگذاری روندها و پیشران‌های شناسایی شده، مورد محاسبه قرار گرفتند.

جدول ۲. مقادیر کای مربع و ضریب توافقی روندها

روندها	کای مربع	ضریب توافقی
روند بهبود و اصلاح قوانین حمایتی و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی	۷۳/۳۳	۰/۸۷۸۴
روند توسعه خصوصی‌سازی	۲۶/۳۳	۰/۳۷۵۳
روند بهبود فضای کسب و کار	۴۵/۳۳	۰/۵۶۰۷
روند توسعه زیرساخت‌ها	۸۱/۰۰	۰/۹۱۲۹
روند بهبود تحقیق و توسعه	۲۵/۶۷	۰/۳۶۴۴
روند توسعه منابع انسانی داخلی	۳۰/۶۷	۰/۴۰۱۰

مأخذ: نتایج تحقیق

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

جدول ۳. مقادیر کای مربع و ضریب توافقی پیشران‌ها

روندها	پیشران‌ها	کای مربع	ضریب توافقی
روند بهبود و اصلاح قوانین حمایتی و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی	امنیت خارجی	۳۹/۶۶۶۷	۰/۴۹۹۸
	قدرت و نفوذ احزاب وگروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس-شورای‌اسلامی	۵۴/۳۳۳۳	۰/۶۴۷۸
	توسعه تجارت جهانی و هم‌پیمانی‌های استراتژیک	۹/۵۴۶۷	۰/۴۳۳۷
	کاهش فساد اداری و دولتی	۹/۳۳۳۳	۰/۱۶۵۱
	قدرت تعامل فرهنگی	۱۹/۰۰۰۰	۰/۲۹۱۲
	انجام عرضه در خصوص جذب سرمایه‌گذاری خارجی، توسط متولیان سیاست خارجی	۶۸/۱۲۱۲	۰/۷۸۱۸
روند توسعه خصوصی‌سازی	امنیت داخلی	۵۲/۰۰۰۰	۰/۶۱۱۵
	توسعه بازارهای بین‌المللی	۲۰/۳۳۳۳	۰/۳۰۸۸
	فرهنگ کارآفرینی	۸۶/۰۰۰۰	۰/۹۸۰۳
	کاهش فساد اداری و دولتی	۱۲/۳۳۳۳	۰/۲۳۴۲
روند بهبود فضای کسب و کار	کاهش تحریمها علیه ایران	۸۵/۳۳۳۳	۰/۹۶۵۴
	توسعه نوآوری و فناوری	۲۱/۰۰۰۰	۰/۳۲۲۰
	ثبات سیاسی	۱۲/۳۳۳۳	۰/۲۳۴۲
	ثبات اقتصادی	۹۰/۳۳۳۳	۰/۹۹۰۴
	فرهنگ کارآفرینی	۷۹/۰۰۰۰	۰/۸۹۱۲
روند توسعه زیرساخت‌ها	افزایش درآمدهای نفتی	۸۰/۳۳۳۳	۰/۹۰۰۴
	امنیت خارجی	۱۰/۳۳۳۳	۰/۲۱۱۰
	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات	۱۶/۰۰۰۰	۰/۲۸۰۳
روند بهبود تحقیق و توسعه	توسعه ارتباطات صنعت و دانشگاه	۳۶/۰۰۰۰	۰/۴۶۴۲
	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات	۱۶/۳۳۳۳	۰/۲۸۱۲
	ثبات سیاسی	۱۲/۳۳۳۳	۰/۲۳۴۲
روند توسعه منابع انسانی داخلی	کاهش مهاجرت نخبگان	۳۶/۰۰۰۰	۰/۴۶۴۲
	میزان جمعیت جوان کشور	۲۶/۳۳۳۳	۰/۳۷۵۳
	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات	۶۹/۰۰۰۰	۰/۷۹۱۲
	کاهش فساد اداری و دولتی	۸۵/۳۳۳۳	۰/۹۶۵۴
	قدرت تعامل فرهنگی	۱۲/۳۳۳۳	۰/۲۳۴۲

مأخذ: نتایج تحقیق

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

برای محاسبه تأثیر کل هر پیشران بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی، حاصل ضرب میزان ضریب توافقی آن پیشران در میزان ضریب توافقی روند تحت تأثیر آن پیشران محاسبه می‌گردد. در مورد پیشران‌هایی که بیش از یک روند را تحت تأثیر قرار می‌دهند، ابتدا مقدار حاصل ضرب ضریب توافقی آن پیشران در ضریب توافقی هر روند محاسبه می‌گردد و سپس مقادیر به‌دست آمده با هم جمع می‌گردند. میزان عدم قطعیت هر پیشران نیز بر اساس داده‌های گردآوری شده از پرسش‌نامهٔ بسته و طبق نمرات خبرگان به میزان عدم قطعیت پیشران‌های شناسایی شده، به کمک شاخص «میانگین حسابی» مورد محاسبه قرار گرفت. جدول (۴)، میزان تأثیر کل و میزان عدم قطعیت پیشران‌ها را بر مبنای دو شاخص ضریب توافقی و میانگین حسابی نشان می‌دهد.

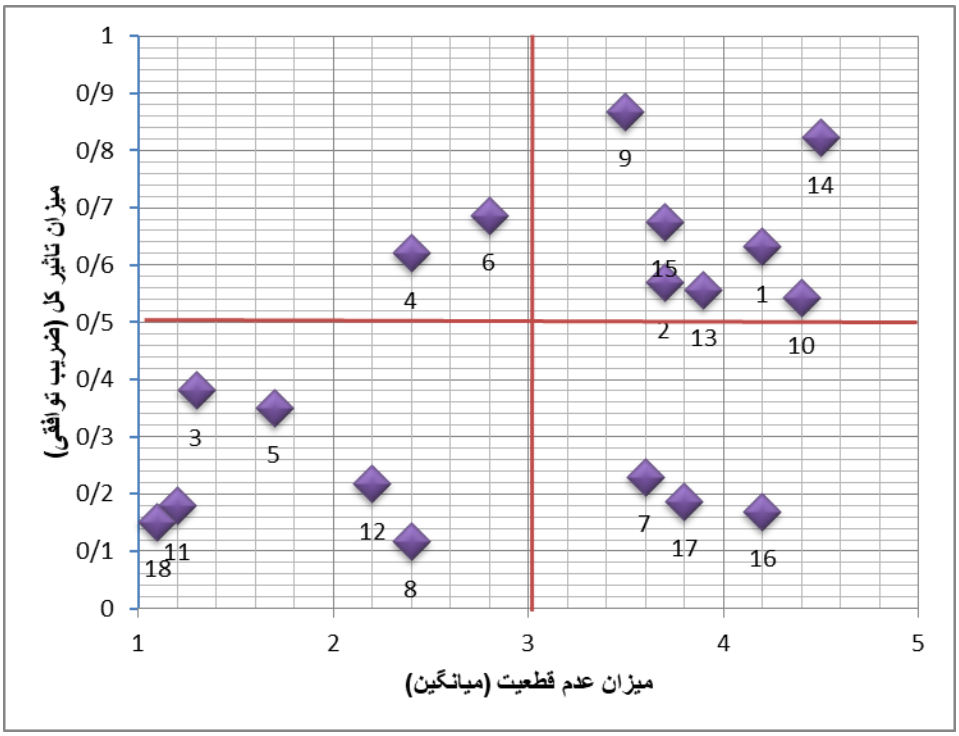
جدول ۴. میزان تأثیر کل و عدم قطعیت پیشران‌ها

ردیف	پیشران	میزان تأثیر کل	میزان عدم قطعیت
۱	امنیت خارجی	۰/۶۳۱۶	۴/۲
۲	قدرت و نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا دردولت و مجلس شورای اسلامی	۰/۵۶۹۰	۳/۷
۳	توسعه تجارت جهانی و هم‌پیمانی‌های استراتژیک	۰/۳۸۰۹	۱/۳
۴	کاهش فساد اداری و دولتی	۰/۶۱۹۹	۲/۴
۵	قدرت تعامل فرهنگی	۰/۳۴۹۶	۱/۷
۶	انجام عرضه در خصوص جذب سرمایه‌گذاری خارجی، توسط متولیان سیاست خارجی	۰/۶۸۶۷	۲/۸
۷	امنیت داخلی	۰/۲۲۹۴	۳/۶
۸	توسعه بازارهای بین‌المللی	۰/۱۱۵۸	۲/۴
۹	فرهنگ کارآفرینی	۰/۸۶۷۵	۳/۵
۱۰	کاهش تحریم‌ها علیه ایران	۰/۵۴۱۲	۴/۴
۱۱	توسعه نوآوری و فناوری	۰/۱۸۰۵	۱/۲
۱۲	ثبات سیاسی	۰/۲۱۶۶	۲/۲
۱۳	ثبات اقتصادی	۰/۵۵۵۳	۳/۹
۱۴	افزایش درآمدهای نفتی	۰/۸۲۱۹	۴/۵
۱۵	توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات	۰/۶۷۵۴	۳/۷
۱۶	توسعه ارتباطات صنعت و دانشگاه	۰/۱۶۹۱	۴/۲
۱۷	کاهش مهاجرت نخبگان	۰/۱۸۶۱	۳/۸
۱۸	میزان جمعیت جوان کشور	۰/۱۵۰۴	۱/۱

مأخذ: نتایج تحقیق

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

به منظور شناسایی پیشران‌های کلیدی، مطابق شکل (۲) پراکنش ۱۸ پیشران شناسایی شده، روی ماتریس ویلسون نمایش داده شده است. پیشران‌های کلیدی دارای میزان تأثیر کل بزرگتر از ۰/۵ و میزان عدم قطعیت بزرگتر از ۳ هستند. این پیشران‌ها در قسمت بالا و سمت راست ماتریس توزیع یافته‌اند و بر اساس شماره ردیف‌های جدول (۴)، شامل ردیف‌های ۱- امنیت خارجی، ۲- قدرت و نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس شورای اسلامی، ۹- فرهنگ کارآفرینی، ۱۰-کاهش تحریم‌ها علیه ایران، ۱۳- ثبات اقتصادی، ۱۴- افزایش درآمدهای نفتی، ۱۵- توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌شوند.

شکل ۲. پراکنش پیشران‌های مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی روی ماتریس ویلسون

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

برای تدوین سناریوهای مبتنی بر پیشران‌های کلیدی شناسایی شده، نرم‌افزار سناریو ویزارد مورد استفاده قرار گرفت. اساس کار این نرم افزار بر مبنای ماتریس‌های اثر متقابل است. این ماتریس‌ها به منظور استخراج نظر خبرگان در مورد اثر وقوع یک حالت از یک توصیف‌گر بر روی حالتی از توصیف‌گر دیگر در قالب عبارت‌های کلامی مورد استفاده قرار می‌گیرند و نهایتاً با محاسبه اثرات مستقیم و غیر مستقیم حالت‌ها بر روی یکدیگر، سناریوهای دارای سازگاری درونی استخراج می‌شوند.

ابتدا، طبق دستور العمل به‌کارگیری نرم افزار سنایو ویزارد (سعیدپور و بهبودی، ۱۳۹۶)، برای هر پیشران کلیدی در افق ۱۴۰۴ سه وضعیت خوشبینانه، بینابین و بدبینانه در نظر گرفته شد. از آنجا که عملکرد نرم افزار سناریو ویزارد مبتنی بر تکنیک «تحلیل اثر متقابل» است. لذا از خبرگانی که در مرحلهٔ شناسایی پیشران‌ها مشارکت نمودند خواسته شد که به میزان تأثیر هفت پیشران کلیدی شناسایی شده بر یکدیگر، در سه وضعیت مختلفی که برای آنها در افق ۱۴۰۴ در نظر گرفته شد، روی یک طیف هفت تایی نمره دهند[۱]. نرم افزار سناریو ویزارد بر اساس تحلیل آراء خبرگان، سناریوهای باورکردنی[۲] را که دارای سازگاری درونی قوی می‌باشند طبق جدول (۵) احصاء نمود. سناریوهایی دارای سازگاری درونی قوی هستند که نمرهٔ سازگاری کلیه پیشران‌های شکل دهندهٔ آنها بزرگتر یا مساوی صفر باشد. چرا که اگر نمره سازگاری یک پیشران در یک سناریو منفی باشد، نشان‌دهندهٔ عدم سازگاری وضعیت آن پیشران با وضعیت دیگر پیشران‌های شکل دهندهٔ سناریوی مورد نظر است و احتمال وقوع چنین سناریویی که عناصر تشکیل دهندهٔ آن با یکدیگر ناسازگارند پایین خواهد بود و در برنامه‌ریزی سناریویی لحاظ نمی‌گردد.

۱. اثر شدیداً محدود کننده=۳- اثر محدود کننده متوسط=۲- اثر محدود کننده ضعیف=۱- نبود اثرگذاری=۰ اثر تقویت کننده ضعیف=۱ اثر تقویت کننده متوسط=۲ اثر تقویت کننده شدید=۳

2. plausible

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

جدول ۵. سناریوهای مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد

Scenario No. 1	Scenario No. 2	Scenario No. 3	Scenario No. 4	Scenario No. 5
امنیت خارجی: بینابین	امنیت خارجی: خوشبینانه	امنیت خارجی: بینابین	امنیت خارجی: بدبینانه	
قدرت و نفوذ احزاب و گروههای تعامل گرا در دولت ومجلس: خوشبینانه		قدرت و نفوذ احزاب و گروههای تعامل گرا در دولت ومجلس: بینابین		قدرت و نفوذ احزاب و گروههای تعامل گرا در دولت ومجلس: بدبینانه
فرهنگ کارآفرینی: بینابین		فرهنگ کارآفرینی: خوشبینانه		
کاهش تحریمها علیه ایران: بینابین		کاهش تحریمها علیه ایران: بدبینانه		
ثبات اقتصادی: بینابین	ثبات اقتصادی: خوشبینانه	ثبات اقتصادی: بینابین	ثبات اقتصادی: بدبینانه	
افزایش درآمدهای نفتی: خوشبینانه	افزایش درآمدهای نفتی: بینابین	افزایش درآمدهای نفتی: بدبینانه		
توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات : خوشبینانه		توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات : بینابین		توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات : بدبینانه

مأخذ: نتایج تحقیق

جداول (۶) تا (۱۰)، وضعیت پیشران‌های کلیدی در سناریوهای مختلف و اولویت‌بندی این پیشران‌ها بر اساس نمره سازگاری آنها در هر سناریو را نشان می‌دهند. همان‌طور که از این جداول پیداست، بر مبنای محاسبات نرم افزار سناریو ویزارد، نمره سازگاری کلیه پیشران‌های کلیدی در هر پنج سناریوی مورد نظر، بزرگتر یا مساوی صفر است و لذا این سناریوها دارای سازگاری درونی هستند. همچنین نرم افزار بر پایه داده‌های ورودی، نمره تأثیر کل برای سناریو ۱ را برابر ۲۵، برای سناریو۲ را برابر ۲۶، برای سناریو ۳ را برابر ۱۸ و برای سناریوهای ۴ و ۵ را برابر ۱۵ محاسبه نموده است.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

جدول ۶. سناریو ۱، مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد

Descriptor	Assumption	Consistency value
امنیت خارجي	بینابین	4
ثبات اقتصادي	بینابین	4
قدرت و نفوذ احزاب و گروههاي تعامل گرا در دولت ومجلس	خوشبینانه	2
کاهش تحریمها علیه ایران	بینابین	2
توسعه فناوري اطلاعات و ارتباطات	خوشبینانه	2
فرهنگ کارآفریني	بینابین	1
افزایش درآمدهاي نفتي	خوشبینانه	1

جدول ۷. سناریو ۲، مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد

Descriptor	Assumption	Consistency value
توسعه فناوري اطلاعات و ارتباطات	خوشبینانه	5
قدرت و نفوذ احزاب و گروههاي تعامل گرا در دولت ومجلس	خوشبینانه	2
کاهش تحریمها علیه ایران	بینابین	2
فرهنگ کارآفریني	بینابین	1
افزایش درآمدهاي نفتي	بینابین	1
امنیت خارجي	خوشبینانه	0
ثبات اقتصادي	خوشبینانه	0

جدول ۸. سناریو ۳، مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد

Descriptor	Assumption	Consistency value
فرهنگ کارآفریني	خوشبینانه	3
توسعه فناوري اطلاعات و ارتباطات	بینابین	3
امنیت خارجي	بینابین	2
ثبات اقتصادي	بینابین	2
قدرت و نفوذ احزاب و گروههاي تعامل گرا در دولت ومجلس	بینابین	1
افزایش درآمدهاي نفتي	بدبینانه	1
کاهش تحریمها علیه ایران	بدبینانه	0

جدول ۹. سناریو ۴، مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد

Descriptor	Assumption	Consistency value
فرهنگ کارآفریني	خوشبینانه	3
ثبات اقتصادي	بدبینانه	3
افزایش درآمدهاي نفتي	بدبینانه	3
امنیت خارجي	بدبینانه	1
قدرت و نفوذ احزاب و گروههاي تعامل گرا در دولت ومجلس	بینابین	1
کاهش تحریمها علیه ایران	بدبینانه	0
توسعه فناوري اطلاعات و ارتباطات	بینابین	0

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

جدول ۱۰. سناریو ۵، مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد

Descriptor	Assumption	Consistency value
امنيت خارجي	بدبينانه	7
ثبات اقتصادي	بدبينانه	4
افزايش درآمدهاي نفتي	بدبينانه	3
فرهنگ كارآفريني	خوشبينانه	2
قدرت و نفوذ احزاب و گروههاي تعامل گرا در دولت ومجلس	بدبينانه	1
كاهش تحريمها عليه ايران	بدبينانه	1
توسعه فناوري اطلاعات و ارتباطات	بدبينانه	0

جدول (۱۱)، نشان می‌دهد که هر یک از پیشران‌های کلیدی، در مجموعِ پنج سناریوِ معرفی شده به چه میزان فرض‌های خوشبینانه، بینابین و بدبینانه را اختیار می‌کنند.

جدول ۱۱.درصد وقوع فرض‌های مختلف برای پیشران‌های کلیدی، در سناریوهای دارای سازگاری درونی

پیشران‌ها	درصد خوشبینانه	درصد بینابین	درصد بدبینانه
امنیت خارجی	٪۲۰	٪۴۰	٪۴۰
قدرت و نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس	٪۴۰	٪۴۰	٪۲۰
فرهنگ کارآفرینی	٪۶۰	٪۴۰	۰
کاهش تحریم‌ها علیه ایران	۰	٪۴۰	٪۶۰
ثبات اقتصادی	٪۲۰	٪۴۰	٪۴۰
افزایش درآمدهای نفتی	٪۲۰	٪۲۰	٪۶۰
توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات	٪۴۰	٪۴۰	٪۲۰

مأخذ: نتایج تحقیق

در ادامه با توجه به یافته‌های تحقیق، به نام‌گذاری و توصیف مختصر سناریوها پرداخته می‌شود. شوارتز[1] (1999: 142, 216, 217) به‌عنوان یکی از متخصصان بنام سناریوپردازی می‌گوید تعداد سناریوها باید کم باشد چون ذهن افراد می‌تواند با چند احتمال محدود سر و کار داشته باشد و گزینه‌های زیاد سردرگمی و ناامیدی ایجاد می‌کنند. او معتقد است دو سناریو کم است و ممکن

1. Schwartz

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

است نشانگر واقعیت نباشد. افراد در برابر سه سناریو معمولاً یکی را به عنوان حدّ وسط یا محتمل‌ترین شناسایی کرده و آنرا به عنوان یک پیش‌بینی منفرد انتخاب می‌کنند که کلاً بر خلاف فلسفه وجودی سناریو و مزیت‌های این روش است. وقتی تعداد سناریوها بیش از چهار مورد می‌شود، رفته رفته حالت ابهام آمیز به خود گرفته و وجهه خود به عنوان ابزار تصمیم‌گیری را از دست می‌دهند. بر اساس نظر شوارتز (۱۹۹۹) و از آنجا که وضعیت پیشران‌های کلیدی در سناریوهای شماره ۱ و شماره ۲ تشابه زیادی دارد و همچنین میزان اثرگذاری این دو سناریو نیز مشابه است با ادغام آنها در قالب یک سناریو، در مجموع چهار سناریو برای آیندهٔ جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران تدوین می‌گردد.

۵. نتیجه‌گیری

در این قسمت، ابتدا سناریوها مورد توصیف قرار می‌گیرند و سپس بر اساس سناریوهای تدوین شده و وضعیت پیشران‌های کلیدی در سناریوهای مختلف، توصیه‌هایی در راستای بهبود جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران برای افق ۱۴۲۰ ارایه می‌گردد.

سناریوی «بارقه‌های امید»: سناریوهای شماره ۱ و ۲ با نام «بارقه‌های امید» باهم ادغام می‌گردند. در سناریوی ۱، امنیت خارجی حالت بینابین دارد و در سناریوی ۲، خوشبینانه است. قدرت و نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس، در هر دو سناریو دارای وضعیتی خوشبینانه خواهد بود. فرهنگ کارآفرینی و کاهش تحریم‌ها علیه ایران برای هر دو سناریو حالت بینابین دارند. ثبات اقتصادی در سناریوی ۱ وضعیت بینابین و در سناریوی ۲ وضعیت خوشبینانه دارد. وضعیت افزایش درآمدهای نفتی در سناریوی ۱ خوشبینانه و در سناریوی ۲ بینابین است. در نهایت توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در هر دوسناریو حالتی خوشبینانه خواهد داشت. با توجه به اینکه در سناریوهای ۱ و ۲ همه پیشران‌ها حالتی خوشبینانه و یا بینابین دارند، می‌توان گفت که در سناریوی «بارقه‌های امید»، هیچ پیشرانی در وضعیت بدبینانه قرار نخواهد گرفت و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران برای افق ۱۴۲۰ وضعیتی مناسب، عاری از تهدید و امیدوار کننده خواهد داشت. سناریوی «بارقه‌های امید» در صورت وقوع، نسبت به دیگر سناریوها بیشترین

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

اثرگذاری را خواهد داشت. چرا که سناریوهای ۱ و ۲ با نمره تأثیر کل ۲۵ و ۲۶ دارای بالاترین نمره اثرگذاری در میان سناریوهای دارای سازگاری درونی می‌باشند.

سناریوی «در بر همین پاشنه می‌چرخد»: در سناریو شماره ۳ که با نام «در بر همین پاشنه می‌چرخد» خوانده می‌شود، امنیت خارجی، قدرت و نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس، ثبات اقتصادی و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات حالتی بینابین خواهند داشت. فرهنگ کارآفرینی وضعی خوشبینانه دارد. در حالی که کاهش تحریم‌ها علیه ایران و افزایش درآمدهای نفتی با وضعیتی بدبینانه روبرو خواهند بود. می‌توان گفت: در کل، سناریوی «در بر همین پاشنه می‌چرخد» معرّف وضعیتی بینابین برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است. در این سناریو، ایران در نظام سیاست‌گذاری خود به حفظ وضعیت کنونی می‌پردازد و تضاد پارادایمی با کشورهای توسعه یافته و سرمایه‌گذار، مانع رفع تحریم‌ها و دیگر موانع رشد سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌گردد.

سناریوی «کوچ سرمایه»: در سناریوی شماره ۴ که «کوچ سرمایه» نامیده شده است امنیت خارجی، کاهش تحریم‌ها علیه ایران، ثبات اقتصادی و افزایش درآمدهای نفتی حالتی بدبینانه دارند. قدرت و نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات دارای وضعیتی بینابین خواهند بود و فقط فرهنگ کارآفرینی حالتی خوشبینانه خواهد داشت. در کل، این سناریو توصیف‌گر افقی بدبینانه پیش روی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است. در این سناریو، ایران در افق ۱۴۲۰ با رشد سرمایه‌گذاری خارجی مواجه نخواهد شد و عواملی مانند عدم امنیت خارجی به مشکلات کنونی ایران نظیر عدم ثبات اقتصادی و وجود تحریم‌ها علیه این کشور اضافه شده و در کنار ممانعت از جذب سرمایه‌گذاری خارجی، موجبات فرار و کوچ سرمایه‌های موجود در داخل کشور را نیز فراهم می‌آورند. خوشبختانه، نمره تأثیر کل این سناریو ۱۵ می‌باشد و در بین سناریوهای مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد دارای کم‌ترین میزان اثرگذاری است.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

سناریوی «پل‌های شکسته»: در سناریو شماره ۵ با نام «پل‌های شکسته» وضعیت امنیت خارجی، قدرت و نفوذ احزاب و گروه‌های تعامل‌گرا در دولت و مجلس، کاهش تحریم‌ها علیه ایران، ثبات اقتصادی، افزایش درآمدهای نفتی و توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات بدبینانه خواهد بود و فقط فرهنگ کارآفرینی در این سناریو حالتی خوشبینانه خواهد داشت. این سناریو نمایانگر وضعیتی بسیار بدبینانه برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران است. با وقوع این سناریو در افق ۱۴۲۰، جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران رشد و بهبود نمی‌یابد. وضعیت بدبینانه پیشران‌ها به صورت هم‌زمان، نه تنها باعث عدم جذب سرمایه‌گذاری خارجی و فرار سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته می‌شود، بلکه چنان تصویری از بازار ایران برای سرمایه‌گذاران خارجی ایجاد می‌کند که ممکن است تا سال‌های متمادی پس از آن نیز شاهد هیچ گونه بازگشتی در خصوص سرمایه‌گذاری در ایران نباشیم و تمام پل‌ها برای بازگشت سرمایه‌گذاران خارجی شکسته شوند. خوشبختانه، نمره تأثیر کل این سناریو ۱۵ می‌باشد و در کنار سناریوی «کوچ سرمایه»، دارای کم‌ترین میزان اثرگذاری در میان سناریوهای مستخرج از نرم افزار سناریو ویزارد است.

در نهایت چند پیشنهاد و توصیه راهبردی در جهت توسعه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران ارائه می‌گردد:

- با عنایت به وضعیت مطلوب سناریوی «بارقه‌های امید» و میزان اثرگذاری بالای این سناریو، توصیه می‌شود که چشم‌انداز کلان کشور در عرصه جذب سرمایه‌گذاری خارجی در تطابق با این سناریو ترسیم، تدقیق و ترویج گردد. قوّت‌های داخلی کشور، متناسب با فرصت‌های پیش‌رو در سناریوی «بارقه‌های امید» حفظ و تقویت شوند. جهت بهره‌برداری هرچه بیشتر از فرصت‌های موجود در این سناریو، قوت‌هایی متناسب با این فرصت‌ها ساخته شوند.
- در مواجهه با سناریوی «در بر همین پاشنه می‌چرخد»، پیشنهاد می‌گردد که با رویکردی پیش‌فعالانه[1]، ضمن آمادگی برای بهره‌برداری از فرصتی که در زمینه بهبود فرهنگ کارآفرینی

1. Pre-active

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

در کشور ایجاد خواهد شد، تهدیداتی چون استمرار تحریم‌ها و وضعیت نامطلوب درآمدهای نفتی طوری به صورت پیش‌دستانه مدیریت گردند که کمترین آسیب را به جذب سرمایه‌گذاری خارجی وارد آورند.

- سناریوهای «کوچ سرمایه» و «پل‌های شکسته» اگرچه در قیاس با دیگر سناریوها از اثرگذاری کمتری برخوردارند ولی وضعیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی به قدری در آنها نامطلوب است که به‌جای رویکرد پیش‌فعالانه و آمادگی برای مواجهه با تهدیدات فرا روی سرمایه‌گذاری، پیشنهاد می‌گردد که نهادهای سیاست‌گذار با رویکردی فرافعالانه[1] و مشارکت حداکثری ذینفعان سعی در تغییر و اثرگذاری بر پیشران‌ها و عوامل کلان اثر گذار در این عرصه نمایند.
- بر اساس جدول (۱۱)، فرهنگ کارآفرینی در ۶۰درصد سناریوها حالتی خوشبینانه دارد و در هیچ سناریویی وضعیت بدبینانه نخواهد داشت. لذا می‌بایست گزینه‌های راهبردی، از این پیشران به عنوان فرصتی پابرجا در همه سناریوها بهره‌برداری نمایند. همچنین کاهش تحریم‌ها علیه ایران در ۶۰درصد سناریوها حالتی بدبینانه دارد و در هیچ سناریویی وضعیت خوشبینانه نخواهد داشت. لذا می‌بایست وجود تحریم‌ها علیه ایران به عنوان تهدیدی پابرجا در همه سناریوها، در تدوین گزینه‌های راهبردی لحاظ گردد.
- پیشنهاد می‌شود راهبردهای کنونی کشور در عرصه جذب سرمایه‌گذاری خارجی، در چهار سناریوی تدوین شده، مورد آزمون قرار گرفته و میزان پابرجا بودن آنها در برابر سناریوهای مختلف مشخص گردد.

1. Pro-active

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

منابع

انوشه، شهرزاد (۱۳۹۰). اثر مخارج تحقیق و توسعه بر رشد اقتصادی به تفکیک بخش‌های سرمایه‌گذار، اقتصاد کاربردی، ۴ (۷)، ۵۹-۷۸.

بختیاری، صادق و شایسته، افسانه (۱۳۹۱). بررسی تأثیر بهبود فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی در کشورهای منتخب با تأکید بر ایران. علوم اقتصادی، سال ششم، شماره ۱۹، ۱۷۵-۲۰۴.

داوودی، پرویز و شاهمرادی، اکبر (۱۳۸۳). بازشناسی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) در اقتصاد ایران و ۴۶ کشور در چارچوب یک الگوی تلفیقی. فصلنامه پژوهشهای اقتصادی ایران، شماره ۲۰، ۸۱-۱۱۳.

دفتر سرمایه‌گذاری‌های خارجی وزارت امور اقتصادی و دارایی (۱۳۸۶). کتابچه راهنمای سرمایه‌گذاری خارجی. تهران: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران.

دودانگی، محمد (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در ایران. پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، سال ششم، شماره ۲۳، ۱۳۱-۱۴۷.

دین محمدی، مصطفی و جباری، امیر (۱۳۹۲). برآورد دامنه مطلوب مخارج تحقیق و توسعه در ایران: نقد و بررسی سیاست‌های علمی و فناوری برنامه پنجم. پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، سال سیزدهم، شماره ۴، ۱۴۷-۱۷۵.

رنجبر، صادق؛ رستمی، مهدی و پادام، سجاد (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی(FDI) در صنعت نفت و گاز ایران. اکتشاف و تولید نفت و گاز، شمارهٔ ۱۲۳، ۲۵-۲۹.

رئوفی، حمیدرضا و قلم‌زن نیکو، کاملیا (۱۳۹۰). عوامل تأثیرگذار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۲۷ کشور منتخب (پیشرفته و در حال توسعه) از جمله ایران. فصلنامه علوم اقتصادی، سال چهارم، شماره ۱۴، ۱۲۰-۱۴۰.

زالی، نادر و عطریان، فروغ (۱۳۹۵). تدوین سناریوهای توسعهٔ گردشگری منطقه‌ای بر اساس اصول آینده‌پژوهی. آمایش سرزمین، دوره ۸، شماره ۱، ۱۰۷-۱۳۱.

سعیدپور، سعید و بهبودی، محمدرضا (۱۳۹۶). راهنمای کاربردی نرم‌افزار سناریوویزارد. بندرعباس: انتشارات دانشگاه هرمزگان.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

سیدنورانی، سیدمحمدرضا (۱۳۷۳). تخمین تابع عرضه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران و آثار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر متغیرهای کلان اقتصاد ایران (۵۴-۱۳۴۲). آینده‌پژوهی مدیریت، دوره ۶، شماره ۱، ۳۷-۵۵.

سیدنورانی، سیدمحمدرضا (۱۳۷۸). اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر تقاضای کل اقتصاد. آینده‌پژوهی مدیریت، دوره ۱۱، شماره ۴، ۶۹-۹۳.

شاه‌آبادی، ابوالفضل و محمودی، عبداله (۱۳۸۵). تعیین کننده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران. جستارهای اقتصادی، دوره ۳، شماره ۵، ۸۹-۱۲۶.

شریفی‌رنانی، حسین؛ میرفتاح، مریم؛ دایی کریم زاده، سعید و رضایی، حسین (۱۳۹۴). تأثیر نوسانات نرخ ارز بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران. دوفصلنامه اقتصاد پولی، مالی(دانش وتوسعه سابق)، دوره جدید، سال بیست و دوم ، شمارهٔ ۱۰، ۱۵۲-۱۷۸.

شیروانی ناغانی، مسلم و بیات روح‌الله (۱۳۹۷). توسعه گزینه‌های راهبردی برای سیاستگذاری در صنعت نفت ایران بر اساس آینده‌نگاری راهبردی. سیاستگذاری عمومی، دوره ۴، شماره ۱، ۶۳-۷۹.

صفوی، راشد و صفوی، حسن (۱۳۸۱). بررسی عوامل مؤثر بر انتقال و توسعه فناوری در کشورهای در حال توسعه آسیایی. پژوهش‌های اقتصادی، دوره ۲، شماره ۵، ۸۵-۱۰۴.

طیبی، کمیل؛ جباری، امیر و بابکی، روح الله (۱۳۸۷). بررسی رابطه علی بین گردشگری و رشد اقتصادی (مطالعه موردی ایران، کشورهای OECD به علاوه کشورهای منتخب). مجله دانش و توسعه، دوره ۱۵، شماره ۲۴، ۶۳-۸۴.

عباسلو، محمد و نژندی‌منش، هیبت‌اله (۱۳۹۲). بررسی بسترهای حقوقی و اقتصادی جذب سرمایه-گذاری خارجی و ارائه استراتژی مناسب برای ایران. ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۶۴، ۴۷-۵۷.

غفاری، فرهاد و اکبری، جابر (۱۳۹۰). بررسی عوامل اقتصادی مؤثر برجذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای نفت خیز خاورمیانه. اقتصاد کاربردی، دوره ۲، شماره ۴، ۱-۲۲.

قامت، جعفر (۱۳۹۰). بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و اثرات آن در جذب سرمایه گذاری خارجی. مجله دانشنامه، شماره ۸۰، ۱۶۷-۲۰۶.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

کیانی، کامبیز و ناهیدی، محمدرضا (۱۳۹۰). تأثیر بهره‌وری نیروی کار، امنیت سرمایه‌گذاری، نرخ ارز و شرایط تجاری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران در شرایط ثبات و بی ثباتی. مدیریت بهره‌وری، شماره ۱۶، ۱۷۳-۲۳۰.

گرایی‌نژاد، غلامرضا؛ دقیقی اصلی، علی‌رضا و استادرمضان، آذین‌سادات (۱۳۹۳). تاثیر عوامل مؤثر بر جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی با تاکید بر متغیرهای نهادی و ساختاری. اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)، دوره ۸، شماره ۲۹، ۱۳۱-۱۴۹.

گوگردچیان، احمد و طیبی، کمیل (۱۳۸۵). بررسی عوامل جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صنایع پتروشیمی ایران به روش داده‌های تابلویی. پژوهش‌های اقتصادی ایران، شماره ۲۶، ۱۸۱-۲۰۳.

لشکری، زهرا؛ امام‌وردی، قدرت‌اله و حمزه‌ای، الهام (۱۳۹۱). مطالعه تطبیقی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در تقویت بازار سرمایه کشورهای منتخب. علوم اقتصادی، شماره ۱۸، ۲۹-۵۲.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۵). اقتصاد ایران در سال ۱۳۹۵. تهران: انتشارات کتابخانه مجلس.

مشیری، سعید و کیان‌پور، سعید (۱۳۹۱). عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، یک مطالعه بین کشوری (۲۰۰۷-۱۹۸۰). اقتصاد مقداری، دوره ۹، شماره ۲، ۱-۳۰.

منزوی، مسعود (۱۳۸۸). پیش بینی وضعیت اقتصادی ایران در ده سال آینده. تهران: مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی-مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.

نادری‌فر، مهین؛ گلی، حمیده و قلجایی، فرشته (۱۳۹۶). "گلوله برفی، روشی هدفمند در نمونه‌گیری تحقیقات کیفی". *مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی*، دوره ۱۴، شماره ۳، صص ۱۷۱-۱۷۹.

نادمی، یونس (۱۳۹۶). "بودجه تحقیقات و رشد اقتصادی در ایران: رویکرد مارکوف سوئیچینگ". *فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، شماره ۸۲، صص ۱۹۷-۲۳۱.

هادی‌زنوزی، بهروز (۱۳۸۲). "سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی". *مجلس و راهبرد*، شماره ۴۳، صص ۴۱۳-۴۳۰.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]

Alessandri T., David F., Diane L., Karyl L. and T. Marilyn (2004). "Management risk and uncertainty in complex capital projects". *The quarterly review of economics and finance*, No. 44, pp. 751-767.

Davis G. (2002). "scenario as a Tool for the 21st Century". *Future Conference, Strathclyde University*, Glasgow, Scotland, July, pp. 33-41.

Johnson G. and K. Scholes (2010). *Exploring corporate strategy-text and cases*. London: Prentice Hall.

Klinec I. (2004). "Strategic Thinking in the Information Age and the Art of Scenario Designing". *The First Prague Workshop On Futures Studies Methodology CESES, Charles University*, Prague, pp. 16-18.

Linz M. (2012). "Scenarios for the aviation industry: A Delphi-based analysis for 2025". *Journal of Air Transport Management*, No. 22, pp. 28-35.

Miller K.D. and H.G. Waller (2003). "Scenarios, real options and integrated risk management". *Long range planning*, No. 36, pp. 93-107.

Nurkse R. (1954). *Problems of Capital Formation in underdeveloped Countries.* Oxford: Basil Black Well.

Ralston B. and I. Wilson (2006). *The scenario planning handbook*. Mason, OH: Thompson.

Ringland G. (2004). *Scenario planning: managing for the future*. New York: John Wiley and Sons.

Schwartz P. (1999). *The art of the long view: planning for the future in the uncertain world*. New York: John Wiley and Sons.

Walsh P.R. (2014). "Dealing with the uncertainties of environmental change by adding scenario planning to the strategy reformulation equation". *Management decision*, 43 (1), pp. 113-122.

Wilson I. (1983). *The benefits of environmental analysis*. in: Albert, K. (Ed.): The strategic management handbook, New York: Sage Publications.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-10-30]